

SAMMANFATTNING

Villkoren och möjligheterna för tillväxt för små företag i Sveriges gles- och landsbygder skiljer sig såväl från hur de ser ut i tätorter som mellan olika delar av landet. Småföretagandets omfattning, struktur och betydelse för sysselsättningen och ekonomin varierar också mellan och inom olika regioner. I den här rapporten belyser vi dessa villkor och strukturer i syfte att presentera ett kunskapsunderlag som är relevant för den ekonomiska politiken och de segment av småföretagsbeståndet, som vi fått i uppdrag att studera. Vår avsikt är dels att synliggöra de problem som särskiljer små företag i gles- och landsbygder, dels att visa på den resurs som de här företagen utgör.

Rapporten har skrivits mot bakgrund av regeringens uppdrag att genomföra en studie om småföretag i gles- och landsbygder och deras möjligheter beträffande tillväxt. Studien skulle särskilt belysa om det finns hinder för tillväxt som småföretag i gles- och landsbygder har jämfört med andra småföretag i Sverige. Behovet av eventuella regelförenklingar samt eventuella skillnader i behov av och tillgång till kapital som småföretag på gles- och landsbygder kan ha jämfört med andra småföretag skulle tas upp, liksom frågan om kvinnors och mäns villkor beträffande småföretagande i gles- och landsbygder. En första delredovisning av uppdraget lämnades till Näringsdepartementet den 1 september 2005.

Denna slutrapport bygger på (1) en kvantitativ kartläggning beträffande småföretagandets struktur och villkor utifrån en för hela Sverige totalräknad statistik från SCB, (2) ett urvalsmaterial byggt på Nuteks enkätundersökning från 2005 om småföretagandets villkor och (3) intervjuer enligt en kvalitativ metod, byggda på samtal med ett 30-tal företagare och andra nyckelpersoner i norra Sveriges inland och i västra Sverige.

En viktig slutsats utifrån alla angreppssätten är att dimensionen nord-syd är tydlig; företagandets villkor skiljer sig mer mellan olika delar av landet än mellan landsbygds- och tätortsområden.

En slutsats utifrån de två första ansatserna är att andra faktorer, som är mer betydande för variationerna i småföretagsstrukturerna och villkoren för småföretag, riskerar att skymmas när fokus ligger på ett avgränsat landsbygds- eller tätortsområde. I rapporten har vi bl.a. identifierat de skillnader som finns mellan företag i olika storleksklasser. Överlag är dessa skillnader mellan företag som är olika stora, och därmed möter olika problem och möjligheter, mer robusta än mellan olika regioner i en given storleksklass. Särskilt tydligt är detta när vi kartlägger hur småföretagare i allmänhet (både tätorts- och landsbygdsföretag) upplever villkoren för sitt företagande.

Av de intervjuade företagen är det de som leder mikroföretag (1-9 anställda) som upplever de största tillväxthindren. Något överraskande är därför att i det urvalsbaserade enkätmaterial är de små och medelstora företagen (10-49 sysselsatta) som genomgående uppfattar ett antal tillväxthinder som större än vad mikroföretagen gör. Vidare förefaller de något större företagen vara mer tillväxtorienterade än mikroföretagen, vilket skulle kunna förklara att problemen med expansion upplevs som starkare. Dessa skillnader mellan företag i olika storleksklasser är klart mer distinkta och signifikanta än skillnader mellan företag belägna i olika regioner. Eftersom mikroföretagen är betydligt fler och sysselsätter en större andel i landsbygder än i tätorter, har detta ändå en klar relevans för arbete och företagande i landsbygder.

Trots de här viktiga reservationerna är det uppenbart att såväl strukturer som förutsättningar för företagande skiljer sig åt mellan olika delar av landet. Det handlar dock mer om en nord-syd-relation än generella skillnader mellan landsbygds- och tätortsområden i landet. Landsbygderna i södra Sverige är relativt väl integrerade med arbetsmarknaderna i tätorterna och det är också här vi har sett de minsta skillnaderna i strukturer områdena emellan. Så är inte fallet i norra

Sverige, där avstånden till marknader är större och de glesa strukturerna vanligare. Den statistik vi tagit fram bekräftar att landsbygden skiljer sig mer distinkt från tätorterna i de norra skogslänen. Å andra sidan saknas större tätorter och större städer i Norrlands inland.

Det finns såväl expansiva som mindre expansiva landsbygds- och tätortsområden och branscher i norra Sveriges inland, precis som i andra delar av landet. Däremot är strukturerna i regel annorlunda än i övriga Sverige och det övergripande gemensamma är glesheten och de långa avstånden. Detta ger företagare i dessa delar av landet andra förutsättningar än företag i södra Sverige. Tillväxten kanaliseras därför också på andra sätt. Det kan t.ex. handla om många små företag och omfattande samverkansformer. Det förstnämnda beläggs i denna studie medan vi behöver lägga ner mer resurser i framtiden för att utreda omfattningen av olika samverkansformer och deras effekter på arbete och företagande. Från intervjuerna framgår det emellertid att ambitionerna och möjligheterna att växa inte enbart är knutna till det enskilda företaget, utan snarare till nätverk av företag i olika former av samverkan. Summan av relaterade verksamheter inom exempelvis det skogsindustriella klustret i Vindeln, de gruvrelaterade verksamheterna i Malå eller den småskaliga livsmedelsförädlingen i Jämtlands län uttrycker en åtskilligt större tillväxtpotential än vad analysen av ett enskilt företag ger sken av.

Småföretagandet i gles- och landsbygder innehåller många perspektiv som vi i den här rapporten bara tangerat. Glesbygdsverket vill därför se den här rapporten som startpunkt för vidare studier i vilka också andra frågeställningar och aspekter lyfts fram. Vi menar att rapporten ger underlag till att följa upp med undersökningar som breddar tillväxtperspektivet, lyfter in välfärdfrågor och diskuterar den utvecklingskraft som finns i olika delar av landet, men som delvis försvinner i ett makroperspektiv. Metodutveckling och fördjupningar när det gäller intervjuer och/eller fallstudier kan spela en viktig roll i syftet att få fram en rättvisande bild av småföretagandets villkor i våra glesare befolkade bygder.

RESULTAT FRÅN STUDIEN

- Ett typiskt företag beläget på landsbygden är ett mikroföretag med 1-9 sysselsatta. Sannolikheten är dessutom stor att det är ett soloföretag, dvs. ett företag utan anställda. Detta företag producerar troligen arbets- eller kunskapsintensiva tjänster. Om inte, är sannolikheten stor för att det är ett jord- eller skogsbruksföretag.
- Mikroföretag sysselsätter en större andel i landsbygder än vad de gör i tätorter i alla delar av landet. För större företag, i rapporten benämnda små och medelstora företag (10-49 sysselsatta), betyder den regionala hemvisten mer för hur stor del andel som sysselsätts på landsbygder relativt i tätorter.
- Det är vanligare att ett företag på landsbygden är ett nystartat företag eller att det nyligen har övertagits av en ny företagare, jämfört med företag i tätorter. Sannolikheten är större att nyföretagaren är en man än en kvinna. Så är fallet särskilt i Norrlands inland. Exkluderas jord- och skogsbruket är dock skillnaderna små mellan landsbygder och tätorter.
- Södra Sverige karakteriseras i stort som ett tätbefolkat område med korta avstånd till marknader, tätorter etc. Landsbygds- och tätortsområden är i hög grad integrerade. I viss mån kan hela regionen karakteriseras som ett "tätortsområde". I norra Sverige, särskilt dess inland, råder glesare strukturer och längre avstånd. Landsbygdsområdena skiljer sig avseende småföretagsstrukturen mer distinkt från tätortsområdena. Samtidigt är tätortsområdena få och begränsade i storlek, vilket gör att hela regionen kan karakteriseras som ett "landsbygdsområde". Ur denna synvinkel, och särskilt för företag med 10-49 sysselsatta, bör denna *nord-syd-relation* uppmärksammas mer än de genomsnittliga skillnaderna mellan landsbygder och tätorter.

- De många ny- och soloföretagarna i skogslänen – särskilt i kommuner med mindre gynnsamma demografiska förutsättningar – i kombination med tämligen låg utväxling i form av total sysselsättning, produktivitet och ekonomisk tillväxt antyder att arbetsmarknaderna inte fungerar tillfredsställande. Människor startar levebrödsföretag när de inte kan få jobb på hemorten. Å andra sidan kan även sådana företag bidra till utveckling och i ett längre perspektiv kanske även tillväxt.
- Variationerna i småföretagsstrukturen är stora inom regioner och mellan olika kommuner. Det är svårt att systematisera dessa avvikelser mot bakgrund av lokala företags- och sysselsättningsstrukturer, likaså efter olika demografiska förutsättningar. Jämförelser som görs mellan regioner, och som bygger på genomsnitt, kan därför ge en något missvisande bild av verkligheten. Det bidrar också till svårigheterna att beskriva ”landsbygdsföretag” i ett eller ett par sammanfattande mått.
- Villkoren för småföretagande, så som de fångats upp i ett rikstäckande enkätmaterial, är tämligen likartade mellan olika regioner och när företag i landsbygder *inte* särredovisas. Skillnaderna i hur ett antal tillväxthinder upplevs är klart mindre mellan regioner än mellan mikroföretag och små och medelstora företag.
- Analysen av intervjuerna med företagarna ger en tydlig bild av att bristen på kapital, såväl vid start som vid utveckling av företaget, upplevs som ett mycket större problem i norra Sveriges gles- och landsbygder än i sydvästra Sverige. Enligt det urvalsbaseade enkätaterialet, gäller det också tätorterna i norra Sverige, men i mindre utsträckning. Den låga värderingen av fastigheter gör situationen svårare för gles- och landsbygdsföretagen i norr.
- Avståndet till marknader, långa transporter och höga kostnader för persontransporter är tillväxthinder för företag i norra Sverige och de slår särskilt hårt mot kvinnors företagande och mot tjänsteföretag i norr som agerar över stora geografiska marknader.
- Rekrytering av lämplig arbetskraft upplevs också som ett större problem för företag i norr jämfört med företag i södra Sverige. Brister i långsiktighet när det gäller utbildningen gör att det är svårt att hitta yrkeskunnigt folk inom ett flertal branscher. Svårigheterna ökar med avståndet till större tätorter, men generellt sett har de så kallade nischföretagen problem att hitta personal; utbudet stämmer inte med efterfrågan.
- Tillväxtviljan är stor och förväntningarna om tillväxt är höga bland Sveriges småföretagare. Såväl viljan som förväntningarna sjunker dock om tillväxten kräver en ökning av antalet anställda, i synnerhet i mikroföretagen. För särskilt de små och medelstora företagen är även arbetsgivaravgifterna och arbetsgivaransvaret för anställda ett hinder för tillväxt.
- Tillväxt kan se ut på många olika sätt. Att växa genom samarbete blir allt vanligare och kan sägas vara en strategi som passar gles- och landsbygdens företag bättre än att enbart växa inom företaget. Det visar exempelvis det samarbete som växt fram inom den småskaliga hantverksmässiga livsmedelsförädlingen på den jämtländska landsbygden. Små företag i konsultbranschen växer effektivare i samarbete än genom att anställa.

POLICY-RELATERADE SLUTSATSER

- Svårigheterna att definiera ett landsbygdsföretag gör att ett antal selektiva åtgärder för landsbygdsområden riskerar att bli trubbiga. Variationen i förutsättningarna är stora och landsbygdsbegreppet skymmer delvis övriga faktorer som spelar en lika stor eller större roll för småföretagares villkor, än det faktum att de befinner sig i ett landsbygdsområde.

- Stora skillnader i strukturer och villkor finns dock, främst mellan norra och södra Sverige. De avgränsas av skillnader i t.ex. avstånd och täthet. Här bör ett utrymme för selektiva åtgärder finnas, ungefär av det slag som redan finns (t.ex. transportstöd och nedsättningar av sociala avgifter i vissa delar av landet).
- Det finns ett utrymme för generella åtgärder avseende område (landsbygd) som ändå kan ge selektiva effekter i just landsbygdsområden, beroende på den småföretagsstruktur som till stora delar beskriver landsbygden (främst representerade av mikroföretagens betydelse). Åtgärder eller lättnader som riktas mot t.ex. soloföretagare eller mikroföretag gynnar av denna anledning relativt sett företag belägna i landsbygder mer än vad de gör i tätorter.
- Förslaget att landsbygdsföretag borde få skriva av rörelsefastigheter i snabbare takt i stället för att drabbas av extrema och omedelbara nedskrivningskrav, borde utifrån vad som framkommit i Glesbygdsverkets underlag, tas upp och behandlas på politisk nivå, så att nya direktiv i frågan kan ges till SimpLex¹.
- Möjligheterna för gles- och landsbygdsföretag, framför allt i norra Sverige, att få tillgång till utvecklingskapital måste underlättas om de företagen ska kunna växa och utvecklas på samma villkor som företag i övriga Sverige. Staten bör därför ta ansvar för en framväxt av lokala och regionala lösningar som utgår från de behov och förutsättningar som finns i perifera områden.
- Lösningar som bygger på samverkan mellan privata och statliga insatser och som möjliggör framväxten av nya former för kapitalförsörjning och ett bredare utbud av alternativa lösningar kan vara särskilt värdefulla. Befintliga regelverk som knyter an till kapitalförsörjning i företag bör också anpassas för att satsningarna ska ge bästa effekt
- Sverige bör också utnyttja möjligheterna att använda strukturfondsmedel för kapitalförsörjningsinsatser, t.ex. de möjligheter som instrumentet Jeremie ger för att utveckla riskkapitalbolag eller andra finansieringsformer med lokal och regional anknytning.
- Frågor som rör företagens anställda och nyanställningar är viktiga. Arbetsgivaravgifter och arbetsgivaransvar anges som ett tämligen stort problem och viljan till tillväxt som innebär nyanställningar blir därför begränsad. Glesbygdsverkets intervjuer visar att avgifterna upplevs tyngre för företagare i norra Sveriges glesbygder. Glesbygdsverket har redan tidigare yttrat sig positivt över den statliga utredning som föreslår en ytterligare nedsättning av sociala avgifter i stödområde A, men även sjukskrivningsreglerna behöver ses över ur ett glesbygdsperspektiv.
- Ett initiativ från den svenska regeringen till samordning av moms och regelverk i Norden skulle välkomnas av de små turistföretagen längs gränserna mot Finland och Norge.
- Företagsklimatet i framför allt små glesbygdkommuner i norra Sverige behöver förbättras. I många fall kan det handla om att de traditionella kommunala arbetsuppgifterna som vård, skola och omsorg tar så mycket resurser i anspråk att småkommuner inte har ork kvar att ägna sig åt tillväxtbefrämjande åtgärder. I andra fall kan det också handla om att en gammeldags ”brukssyn” på företagande lever kvar. Här kanske kommunerna behöver stöd från länsmyndigheterna på liknande sätt som skett i t.ex. Västra Götalandsregionen. Ett sätt att lösa frågan kan också vara, som Ammarnäs

---

¹ Regeringskansliets arbetsgrupp som ansvarar för regelförbättringsarbete ur ett småföretagarperspektiv.

Vilts vd föreslår, att små kommuner går samman om att anställa en person som kan företagande och entreprenörskap och som kan vara ett stöd och en lots åt små företag.

- Ett persontransportbidrag skulle vara en möjlighet för små företag i norra Sveriges inland att marknadsföra sig bättre, skapa mer kundkontakter och utveckla bättre relationer till centrala myndigheter. Transportstöden i övrigt behöver ses över i ett gles- och glesbygdsperspektiv, så att inte företag som ägs av och sysselsätter kvinnor, missgynnas. Översynen av bestämmelserna när det gäller förädlade jordbruksprodukter bör göras i samråd med företag inom branschen.
- En långsiktighet i såväl närings- och arbetsmarknadspolitik som forskning och utbildning behövs för att utnyttja den potential som finns i gles- och landsbygder i form av att utveckla nischverksamheter inom framför allt de näringar som bygger på gles- och landsbygdernas resurser: skog, mineraler, jord och natur samt hantverk.
- Ett mer flexibelt, behovs- och efterfrågestyrt utbildningssystem måste utvecklas. Det kräver att infrastrukturen för vuxnas lärande blir en angelägenhet för flera politikområden och att samordning sker på lokal nivå mellan framför allt utbildnings- arbetsmarknads- och näringspolitiken
De lärcentra som utvecklar metoder för att kunna fungera som motor för lokal och regional utveckling är intressanta att studera närmare. Ett pilotprojekt/försök i gles- och landsbygder skulle kunna ge erfarenheter av detta till gagn även för tätorter och storstäder.
- Små företag i gles- och landsbygder kan ha en stor potential att växa och utvecklas, men idag tar det mycket längre tid för dem än för andra företag beroende på de hinder som vi lyft fram i den här rapporten. Exempelen i våra intervjuer visar att det finns en entreprenöriell anda i perifera områden men den måste få bättre stöd för att utvecklas.
- Tillväxt kan se ut på många olika sätt. Att växa genom att samarbeta blir allt vanligare och kan också sägas vara en strategi som passar gles- och landsbygders företag bättre än att enbart växa själva. Olika former av nätverk och samarbete bör därför uppmärksammas och stödjas.
- Samverkan i byar mellan företag och ideellt arbetande utvecklingsgrupper är en viktig bas i utvecklingen för många företag i gles- och landsbygder. I perifera områden kan emellertid arbetet med att utveckla bygden kräva så stora insatser att det hämmar företagens kärnverksamhet. Det är när infrastrukturen i bygden hela tiden måste försvaras och företaget måste ta hand om och utveckla sådan service, som i mer tätbebyggda områden tas som givna förutsättningar för ett företagande.